

ובבית-הלוי (ח"א נב) כתב לדחות ההוכחה, שהדבר תלוי במחלוקת התנאים, עיין שם. ויש מי שכתב לפרש לשון 'להוציאן בדיינין' – שמחייבים אותו למכרו לכהן בדמי תרומה. (ע' חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב כד,ה). ואולם בחזו"א (דמאי א,ב) נקט לעיקר כדעת הפוסקים שאין למכור לכהן, וכמו שהוכיח בשעה"מ (וע"ע חדושי רעק"א ותפא"י ערלה פ"ב. וע"ע במובא בסוטה מח).

'שקונה בהן עבדים וקרקעות ובהמה טמאה... וספר תורה' – רש"י תמה מה חידוש יש בדבר, לאחר ששנה שאפילו בהמה טמאה לוקח בהן.

ויש מפרשים, לפי שספר תורה אסור למכרו, והרי קונה דבר שאינו סחיר. (רע"ב ועוד). ונראה שלפיכך נמנע רש"י מלפרש כן, שסובר כשיטת הראשונים שספר-תורה של יחיד, כל זמן שלא מסרו לציבור – מותר לו למכרו. (וכמובא באו"ח קנג).

והרע"ב, או שסובר כדעה החולקת (ע"ש באו"ח), או כיון שאף לפי הדעה שמותר למכרו, אינו רואה סימן ברכה (כמו שכתבו האחרונים – הובאו במשנה-ברורה שם), אם כן אינו בר-מכירה. – שבט הלוי ח"ב סוס"י קלד. ורמב"ן ורשב"א פרשו שהחידוש בספר תורה לפי שאין גופו ממון שאינו נועד אלא לראיה בעלמא).

(ע"ב) 'אין מוציאין אותן לא מכהן לכהן ולא מלוי ללוי – הא מלוי לכהן מוציאין' – הדיוק הוא מכך שלא אמר בקיצור אין מוציאין אותו לא מכהן ולא מלוי. (תורת חיים)

'אלא כגון זרוע ולא זרוע' – התוס' בארו שלכך נקט התנא לשון זו, 'כגון זרוע' – להשמיענו שזרוע עצמה אין מוציאין. ואילו היה נוקט 'מעשר' הוה אמינא הוא הדין לזרוע. ובאופן פשוט יתכן לפרש שהתנא נקט דבר הפסוק שאין בו חילוקים, שכל המתנות אין מוציאין אותן לא מכהן לכהן ולא מלוי ללוי, אבל יש מהן כאלו שמוציאין מלוי לכהן. (עפ"י ריטב"א)

'מספקא ליה אי כהאי תנא אי כהאי תנא' – ומספק הוא פטור מן המתנות. וכן הוא הדין בשאר ספקות כשעיקר המצוה מוטלת בספק, שמא אין כאן מצוה כלל, (וכגון במשנה דלהלן קלב – בכור שנתערב במאה בהמות), אבל אם ודאי חייב במצוה ויש ספק בקיומה – הלא אמרו (להלן קלד) 'ספק לקט – לקט'. (עפ"י חזון איש – יו"ד ז (א), ו).

ואם תפש הכהן מן הלוי – מחלוקת הראשונים היא אם מוציאין מידו אם לאו. (ערמב"ם; ר"ן; יו"ד סא,כג. וע' אגרות משה יו"ד ח"א רכ).

דף קלב

'זהלכתא כוותיה דעולא' – שאמר כהן – אפילו כהנת במשמע. ולפי זה היה הדין נותן שפדיון-הבן אפשר ליתנו לכהנת. (מה שאין כן לתנא דבי ר' אליעזר בן יעקב, שאר מתנות כהונה אינן ניתנות לכהנת, רק בזרוע לחיים וקבה נתרבתה כהנת ממיעוט אחר מיעוט). ואולם כתבו הראשונים שאין הדבר כן, לפני שנאמר בפדיון בכור ונתת הכסף לאהרן ולבניו, וכדין מנחת כהן שנאמר שם אהרן ובניו. (עפ"י רא"ש – סוף הל' בכורות; שו"ת הרא"ש מט,ג; רמב"ם – בכורים א (וכ"ה בשו"ע); שו"ת הרשב"א תתלו (תשו' הר"מ. ונכפלה בשו"ת מהר"ם ד"ל שכט); תורי"ד קדושין ח; שו"ת הרדב"ז קצו – הובא בחדושי רעק"א יו"ד סא,א; חתם סופר – יו"ד שא).

ואולם התוס' (בקדושין ח. ובפסחים מט: – לפי תירוץ אחד) נקטו שמצוות פדיון מתקיימת בכהנת, ואפשר ליתן לבעלה ישראל.

(ואין חילוק לענין זה בין פדיון הבן לפטר חמור. כן מבואר ברמב"ם וברא"ש. וכמו שכתב המשנה-למלך (ריש הל' בכורים). ובחזו"א (בכורות טז, ח) כתב כדבר פשוט ומוסכם, שנותנים פדיון פטר-חמור לכהנת, והביא דברי התוס' בקדושין הנ"ל. וכבר תמה בשו"ת שבת הלוי (ח"ו קעא) על דבריו, שהרי הרא"ש ושאר פוסקים חולקים על התוס'.

וע"ע שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א רטז) שנו"נ לבאר מחלוקת הראשונים באופנים שונים, ואשתמיטיה דברי הרשב"א והרא"ש דילפינן מ'לאהרן ולבניו'.

ועע"ש בענין נתינת מעשר ראשון ללויה הנשואה לזר.

עוד בענין מתנות לכהנת – ע' חזו"א אה"ע קמת, לדף לו, א).

'בכור שנתערב במאה...' – מבואר, שאף על פי שמדין תורה הבכור בטל ברוב (שזה שבעלי-חיים אינם בטלים – מדרבנן הוא), ומותר בגיזה ועבודה כחולין גמורים, אעפ"כ קדושתו לא פקעה ממנו, והרי הוא קדוש בכל מקום שהוא נמצא שם. כי הקדושה היא ענין מציאותי ואינה קשורה בהכרח לדינים המעשיים ולאיסורים הנובעים ממנה. הלכך הבכור המעורב פטור מן המתנות, שהרי הוא קדוש בעצם (עפ"י שערי ישר א, ב).

(ע"ב) 'הדין עם הטבח' – פירוש, אין הטבח יכול לדחות הכהן ולומר לו לאו בעל דברים דידי את אלא חייב ליתן לכהן. (ואם כי יכול לדחותו כדי ליתן לכהן אחר, אך מכל מקום בית דין כופין אותו להוציא המתנות מתחת ידו, וליתנן לכהן כלשהו). ואולם אם הטבח נתן לבעלים או שמכרן לאחר – אין חיוב על הטבח אלא על הבעלים (עפ"י רשב"א; קהלות יעקב – חולין לו. ועע"ש בגטין סי' כב. ונראה לכאורה, כיון שהדין עם הטבח, אסור לו לשחוט וליתן המתנות לבעל הבהמה אם הוא יודע, או אף אם מסופק בדבר, שהלה לא יתן מתנות לכהן).

ומסתבר שאעפ"י שהדין עם הטבח, טובת-הנאה שייכת לבעלים ולא לטבח, שהיאך הלה עושה סחורה בפרתו של חברו (ר"ן).

'כי הא דרבא קניס אטמא...' – ושמענין מהכא דאפילו בבבל קנסינן כי האי גוונא למאן דעביד דבר שלא כהוגן, ומפקינא ליה מדינא כפי צורך השעה... אלא שאין כל דיין ראוי לכך אלא כשהוא חכם וירא אלקים וכוונתו לשם שמים... ואגב אורחיה לאשמועינן דמתנות נוהגות במקצת מקומות שבחוצה-לארץ. (ריטב"א. וע"ע שו"ת הריב"ש שצט; שו"ת הרשב"א ח"ג שצג ובמיוחסות לרמב"ן – רמ).

'אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: כל האוכל מבהמה שלא הורמה מתנותיה – כאילו אוכל טבלים. ולית הלכתא כוותיה' – לפי שאין זה דומה לטבל, שהרי המתנות ניכרות לעצמן, וכמופרשות ועומדות הן. (עפ"י רמב"ן ור"ן להלן קלו: תורת חיים; מנחת חינוך תקו, יא.

הרא"ש נימק דין זה, לפי שאין במתנות קדושה אלא חובת טבח הן. והכוונה היא שלכך אין איסור לזר האוכלן, אך אין זה נתינת טעם לכך שאינן טובלות את שאר הבשר, אלא הטעם כדלעיל, שהן כמופרשות ומורמות מעיקרא. תדע, שהרי גם מעשר שמותר לזרים ואין בו קדושה, טובל.

ע"ע במובא להלן קלד: מהגר"א נבנצל שליט"א).

ר' שמעון אומר: כל כהן שאינו מודה בעבודה – אין לו חלק בכהונה' – פרש"י 'שאינו מודה בעבודה' – שאומר משה בדה מלבו דברי הקרבנות. וקשה לפי זה הלא גם בשאר חלקי התורה, לאו דוקא בעבודה, אם אינו מודה בהם הרי הוא אפיקורס ומסתבר שהוא בכלל 'בן נכר' – שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, שפסול לעבודה (כבזבחים כב)?

והיה אפשר לפרש שאין מדובר בכופר אלא שאינו מקבל עליו לעסוק בעבודה. (וכן משמע לכאורה בבכורות ל). (עפ"י זבח תודה – בסוף מנחות.

וב"ד דוד' רצה לומר בדעת התוס' שמדובר ברשע שאין העבודה חביבה בעיניו. וכתב לפי"ו שכשאין כהן אחר, אפשר שזה כשר.

ולישב דברי רש"י יש לומר, שאפילו הוא בגדר תינוק שנשבה לבין העכו"ם, שמצד דין 'בן נכר' נראה שאין לפסלו, שאנוס הוא, מכל מקום כיון שאינו מודה בעבודה אין לו חלק בה.

ואולם צ"ע בדבר, שהרי כענין הוה מצאנו בדיני עירוב, שמי שאינו מודה בעירוב אוסר את בני החצר ואין מועיל העירוב עמו. (וכיו"ב כתב הרמב"ם (בתשובה עא), שמי שאינו מודה בענין מנין עשרה או בזימון בשלשה אינו יכול להצטרף להם, וכבעירוב. וכענין זה מצאנו שהכופר בתחית המתים אין לו חלק בתחיה"מ. והמבעט בכפרת יום כיפורים, אין יוהכ"פ מכפר עליו), ומבאר בחזו"א (או"ח פז, ד) שתינוק שנשבה שנידון כאנוס, וכן מי שאבותיו פרשו מדרכי ציבור והוא נתגדל ללא תורה – דינו כישראל לכל דבר ושחיתו מותרת וזוכין עבדו בעירוב. ('אמנם אחר שהשתדלו עמו והוא מזיד ומאמן לשוב דינו דינו כמומר, ושיעור ההשתדלות תלוי לפי התבוננות הדיינים כאשר יופיעו ברוח קדשם בהכרעת דינו'; 'וצריך למוד שיעור ידיעתו אי לא חשיב מזיד'). ושמא כאן שונה, שגוה"כ היא שרק זה המקריב בפועל, שמודה בעבודה ממש – יש לו חלק בה).

והריטב"א מפרש שמודה שאמר משה מפי הגבורה, אלא שאינו מודה במקצת מן העבודות, שאומר שאינן חובה ואינן מעכבות.

ואף על פי שאדם כזה ודאי כופר הוא בדברי רז"ל – כיון שהוא מאמין בתורה שבכתב, אינו בכלל מומר לכל התורה אלא דינו כמומר לדבר אחד ואינו מחלל עבודה (עפ"י חזון איש יו"ד ב, יח. והוכיח כן מכמה מקומות [וע"ע בחולין ג-ה]).

וע"ע במובא בזבחים כב לענין גדר 'בן נכר', ואודות כשרות כהן רשע בעבודה, ונתינת פדיון הבן לכהן כזה).

'היציקות והבלילות...' – על סדר הדברים – ע' במובא במנחות יח.

דף קלג

'אמר רבא: בדק לן רב יוסף, האי כהנא דחטיף מתנתא חבובי קא מחבב מצוה או זלזולי קא מזלזל במצוה, ופשטנא ליה ונתן ולא שיטול מעצמו' – פשט הדברים מורה שפשט לו כפי אחד מן הצדדים ששאל, שאין לחטוף המתנות ויש בדבר משום זלזול מצוה. מזה משמע שאין הנידון כאן לאסור מצד שחוטף מן הבעלים את המתנות ומפקיע מהם את זכות 'טובת הנאה' שיש להם, לבחור את הכהן אשר חפצים בו, אלא משום מדת דרך ארץ וזלזול במצוה.

וטעם הדבר שאין איסור משום גזלת הבעלים – נראה שמדובר כאן שהבעלים מתרצים ליתן לו. ולכן פרש רש"י שחטף מן התינוקות שנושאים, והיינו שחוטף מהתינוקות ואח"כ מבקש מן הבעלים שיתנו לו מרצונם. עוד יש לפרש, שהבעלים נותנים המתנות לתינוקות להוליכן לכל כהן שיזדמן להם. (עפ"י פרי יצחק ח"ב סוסי"ג – עפ"י הר"ן. ותמה על פירוש הפרי-חדש סא, לג).

ג. עניי חייב במתנות עניים, הן בלקט-שכחה-ופאה (ולקט קצירך לא תלקט - לעני... כלומר, אזהרה זו נאמרה גם לעני), הן במעשר-עני (גזרה שוה לגר לגר משאר מתנות). (יש מי שצדד שאין העני חייב ליתן מ"ע לעני אחר אלא בזה המתחלק בתוך הבית, שכתוב בו לגר, אבל לא במתחלק בגרנות. עפ"י קובץ שעורים פסחים לח. בישוב דהתוס' שם).

דף קלב

- רז. א. מתנות כהונה - האם הן ניתנות לכהנות?
ב. בכור שנתערב בבהמות חולין - מה דין המתנות?
ג. עם מי הכהן דן ותובע את המתנות, עם הטבח או עם בעל הבהמה?
ד. בהמה שהכהן שותף בה - האם חייבת במתנות?
ה. טבח שהוא כהן - האם חייב במתנות?
ו. לכמה כהנים המתנות מתחלקות?
ז. כיצד יש לאכול מתנות כהונה?
ח. האם מותר לאכול מבשר בהמה שלא הורמו מתנותיה?
ט. כהן שאינו בקי בדיני המתנות - האם הן ניתנות לו? ומה דינו של כהן שאינו מודה בעבודה?
א. עולא היה נותן מתנות-כהונה לכהנת, גם כאשר היא נשואה לישראל. ואפשר ליתן לבעלה. (ואם אין רצונה בכך - דנו אחרונים לומר שאינו יוצא ידי חובתו בנתינה זו. ע' יד אפרים ופמ"ג יו"ד סא). וכן נהגו רב כהנא, רב פפא, רב יימר ורב אידי בר אבין, שהיו אוכלים בשביל נשותיהם הכהנות. וכן נפסק להלכה. (טעמו של עולא, ש'כהן' משמע גם כהנת. ואולם לדבי ראב"י 'כהן' משמע למעט נקבות, אלא שבזרוע לחיים וקבה נתרבו הכהנות ממיעוט-אחר-מיעוט, אך שאר מתנות ניתנות לזכרים בלבד).
דבי ר' ישמעאל תנא: 'כהן' - ולא כהנת.
(כתבו ראשונים שפדיון בכור אינו ניתן אלא לזכרים, שנאמר שם לאהרן ולבניו. ויש חולקים).
כל זה אמור במתנות המותרות לזרים, אבל תרומה וכד' - אינה ניתנת אלא לכהנים.
ב. בכור (שפטור ממתנות) שנתערב במאה בהמות חולין - בזמן שמאה שוחטים את כולן - פטורים, שכל אחד יכול לומר: הבא ראיה שבהמה זו חולין ואתן לך מתנותיה. אך זה רק כאשר נפל בבהמה מום קבוע והיא שייכת לישראל (כגון שכבר בא ליד כהן ומכרו לישראל), שאם הוא בכור - אינו ניתן לכהן, אבל בלא"ה, חייב ליתן המתנות מ'מה נפשך', אם משום דין מתנות אם משום בכור.
בזמן ששוחט אחד לכולן - פטור ממתנות של אחד מהן, וחייב בכל השאר.
(והוא הדין לבהמת מעשר שנתערבה במאה (לקוטי הלכות בכורות ס).
- ג. אמר רבא: דין הכהן עם הטבח. (ואולם אם הטבח נתן לבעלים או שמכרן לאחר - אין חיוב על הטבח אלא על הבעלים. רשב"א.
אעפ"י שהדין עם הטבח, מסתבר שטובת הנאה - לבעלים. ר"ן).
- ד. כהן שיש לו שותפות בבהמה - פטורה מן המתנות. (מאת העם - ולא מאת הכהנים). וצריך לסמן זאת בבהמה (כדרך שהיו רגילים), שיש בה שותפות ופטורה היא מן המתנות - כדי שלא יחשדוהו ברשע.

ה. טבח שהוא כהן – חייב במתנות (מאת זבחי הזבח). ואם יש לו חלק בבהמה, חייבוהו לאחר שתיים ושלוש שבתות ששוחט בקביעות, או אף מיד – אם קבע חנות. (כן משמע בתוס'. ושיטתם שמן התורה הוא פטור אלא חייבוהו חכמים כששוחט בקביעות, משום מראית העין. ואולם מרש"י משמע שמן התורה הוא חייב כאשר שוחט עבור אחרים, הגם שהבהמה שלו. ובפוסקים מ' שאין חילוק בין יש לו לכהן הטבח חלק בבהמה בין אין לו, לעולם חייב כששוחט בקביעות. וצ"ב.)
ואם אינו מפריש מתנות לכהן אחר (וכן שאר כל אדם שנמנע מלתת) – יהא בשמתא. ואם עומד בחרם – קונסים אותו בדרך כולה או בגלימא. (ובזמן הזה שאין לנו אלא 'כהני חזקה', אפשר שאין לחייב או לכוף על המתנות. ע' כרתי ופלתי יו"ד סא ס"ו; חזון איש ז (א), ג.)

ו. אמר רב חסדא: זרוע לאחד, קבה לאחד, לחיים לשנים. ואולם בשור הגדול ניתן לחלק כל עצם לשנים, כדרך שנהגו במערבא, לפי שאבריו גדולים ויש בכל חלק מתנה חשובה, אבל בהמה דקה אין די בכך, לפי שצריך נתינה יפה. (ונתן לכהן).

ז. מתנות כהונה יש לאכלן בחשיבות (למשחה – לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלים). ואכילת צלי בחרדל היא אכילה חשובה יותר. ואולם אם נהנה וטוב לו יותר באופן אחר – אוכל כמו שטוב לו. (שהוא דרך גדולה וחשיבות לגביו. רמב"ן ועוד, וערא"ש. והתוס' כתבו 'כול' לאכול כדרך שהוא חפץ, ויש במשמע שאם אוכל צלי אף כשאוהב שלוק, הוי דרך גדולה.)

ולענין אכילה לנכרי ולכלבים – ע' יש"ש כאן יא; ש"ך סא סק"ה; אבי עזרי בכורים ט, כב.
רש"י (ביומא יד. ובפי' רבנו אליקים שם) כתב שאין לאכול קדשים כשהוא נתון בצער [דרשות]. והתוס' שם חולקים.)

יש שכתבו שאין דין 'למשחה' אלא בבשר ולא בתרומה וכדו'. עתוס' בכורות כו. ויש חולקים, שנאמר בכל המתנות, וכן הוכיחו אחרונים. תוס' זבחים עה: וע' סוטה טו. ורש"י מנחות נח. – לענין מנחות, ובירושלמי תרומות ה, א ובכורים ב, א – לענין תרומה.)

ח. רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: אסור לאכול מבהמה שלא הורמו מתנותיה, והאוכל ממנה – כאוכל טבלים. והסיקו שאין הלכה כן.

ט. מסקנת הגמרא (דלא כרב חסדא) שנותנים מתנות לכהן שאינו בקי בהן, אבל לא לכהן שאינו מודה בעבודה – שאין לזה חלק בכהונה.

וכן אמר רב: כל כהן שאינו יודע ליטול חוטים (= כלי דם) שבלחי, האסורים משום דם – אין נותנים לו מתנה. ודחו זאת, שאין צריך ליטלם לפי שהדם יוצא בצליה או ע"י חיתוך ומליחה.

דין המתנות בכלאים ובכוי – ע' לעיל עט-פ.

דף קלג

- רח. א. האם יש לו לכהן לחזור אחר המתנות ולחטפן, או לבקש בפה, או להמנע מכך?
ב. האם הכהן יכול לזפות המתנות לאדם אחר, טרם הגיעו לידי?